

PREOBRAŽENJE ČOVEKA

UKRONIJA
Beograd, 2020.

PREDGOVOR

Slika čoveka koju nam donosi moderna psihologija ne samo da je fragmentarna, nego i jadna. U stvarnosti, čovek je na neki način rastrgnut između animalnosti i božanstvenosti; sada, moderna misao — bila ona filozofska ili naučna — praktično govoreći, priznaje samo animalnost.

Naša je želja, baš naprotiv, da ispravimo i usavršimo sliku čoveka istrajavajući na njegovoj božanstvenosti. Mi ne želimo da načinimo boga od njega, što bi bilo besmisleno; nego mi naprosto nastojimo da uzmemo u obzir njegovu istinsku prirodu, koja nadilazi „zemaljsko“ i bez koje bi čovek bio lišen razloga svoga bitisanja.

Verujemo da upravo ovo možemo nazvati, jezikom simbolizma, „preobraženjem čoveka“.

DEO PRVI

MISAO, UMETNOST I RAD

MISAO: SVETLOST I RAZVRAT

Trebalo bi biti moguće, reći „filozofija“, vratiti njeno izvorno značenje: filozofija — „ljubav prema mudrosti“ — jeste nauka o svim temeljnim principima; ova nauka barata intuicijom, koja „opaža“, a ne samo razumom, koji „zaključuje“. Subjektivno govoreći, suština filozofije je izvesnost; za moderne ljude, baš naprotiv, suština filozofije je sumnja: to postavlja preduslov da filozofija mora rezonovati bez ikakve premise (*voraussetzungsloses Denken*), kao da ovaj preduslov, sam po sebi, nije jedna predrasudna ideja — što je klasična protivrečnost svakoga relativizma. U sve se sumnja osim u samu sumnju.¹

Rešenje problema znanja — ukoliko tu uopšte postoji ikakav problem — po svemu sudeći ne može biti ono intelektualno samoubistvo koje je negovanje sumnje; naprotiv, rešenje ovog problema nalazi se u ponovnom vraćanju izvoru izvesnosti koja nadilazi mentalni mehanizam, a ovaj izvor — jedini izvor koji jeste — nije ništa drugo do čisti Intelekt, ili Inteligencija kao takva. Takozvani vek „prosvetiteljstva“ nije ni pomišljao da ovaj „izvor“ postoji; za enciklopediste, sve što je Intelekt iznedrio — od Pitagore do sholastika — pokazalo se samo kao naivni dogmatizam, ili čak „opskurantizam.“

1 Za Kanta, „intelektualna intuicija“ — gde on ne razume prvu reč — predstavlja prevarnu manipulaciju (*Erschleichung*), koja moralno obezvređuje svaku istinsku intelektualnost.

Prilično kontradiktorno, kult razuma (*ratio*) skončao je u pod-racionalizmu — ili „ezoterizmu gluposti“ — koji je, zapravo, egzistencijalizam u svim svojim oblicima; to je isto što i iluzorna zamena inteligencije „egzistencijom“.

Neki su verovali da je moguće zameniti premisu misli jednim svojevolumnim, iskustvenim, i iznad svega subjektivnim elementom, koji je „posebnost“ mislioca, što je jednako samom uništenju pojma istine; neko bi, na isti način, mogao odbaciti i celokupnu filozofiju. Što više misao nastoji da bude „konkretna“, to više ona postaje razvratna; ova težnja je započela s empirizmom, prvim korakom ka raščinjavanju duha; tražila se originalnost, a izgubila istina.²

Upravo su sofisti, s Protagorom na čelu, bili istinska preteča moderne misli; oni su, pravo rečeno, bili „mislioci,“ u smislu da su se ograničavali na razmišljanje i da skoro uopšte nisu bili zaokupljeni „opažanjem“ i uzimanjem u obzir onoga što „jeste“. I velika je greška posmatrati u Sokratu, Platonu i Aristotelu očeve racionalizma, ili čak moderne misli uopšte; nema sumnje, oni su rezonovali — baš kako su to činili i Šankara i Ramanudža — ali nikada nisu rekli da je rezonovanje alfa i omega inteligencije i istine, niti, *a fortiori*, da naša iskustva, ili naši ukusi, određuju misao, i da imaju prednost nad intelektualnom intuicijom i logikom, *quod absit*.

2 U ovom slučaju trebalo bi se govoriti o „mizozofiji“ („mržnji prema mudrosti“), a ne o filozofiji. Ovaj termin se, sasvim ispravno, primenjivao na paranoidne ideologe devetnaestog veka, i u najmanju ruku bi se moglo reći da ovaj izraz nije izgubio ništa od svoje primenjivosti.

Sve u svemu, moderna filozofija je kodifikacija stečene slabosti; intelektualna atrofija čoveka, označenog „padom“, uključuje hipertrofiju praktične inteligencije, i, u krajnjem razmatranju, razbuktalost fizičkih nauka, kao i pojavu pseudonauka kakve su psihologija i sociologija.³

Bilo kako bilo, mora se priznati da racionalizam profitira iz olakšavajućih okolnosti koje idu na štetu religije, u meri u kojoj postaje razglas opravdane potrebe za uzročnostima — potrebe podstaknute izvesnim dogmama, onda kada se one shvataju barem u doslovnom smislu, kako to teologija zahteva.⁴ Ne mora se ni reći da, na jedan sasvim opšti način, racionalista može biti u pravu na nivou razmatranja i iskustava; čovek nije zatvoren sistem, mada to on može pokušati da bude. Ali, čak i kada se ostavi po strani svako pitanje racionalizma i dogmatizma, ne može se zamerati ljudima što su zaprepašćeni glupostima i zločinstvima počinjenim u ime religije, ili naprosto protivrečnostima različitih verovanja; međutim, budući da strahote, zasigurno, nisu apanaža religije — propovednici „boginje razuma“ najbolji su dokaz za to

3 U devetnaestom veku, želja da se izmire vera i razum, ili religijski duh i nauka, pojavila se u obliku okultizma: tog hibridnog fenomena koji je uprkos svojoj fantazmagoriji imao i neke zasluge, ako ništa onda barem u svom suprotstavljanju materijalizmu i konfesionalnoj površnosti.

4 Bilo je i „glasova mudrosti“ — ne onih skeptičnih, nego pozitivnih i konstruktivnih — na strani samih vernika, u okviru sholasticizma i renesanse; takođe i u okviru reformacije, kod starih teozofa, na primer.

— biće neophodno da se ograničimo na zapažanje da su izgredi i zloupotrebe deo ljudske prirode. Ukoliko je besmisleno i šokantno da zločinstva sebi pripisuju autorstvo Svetoga Duha, onda nije ništa manje nelogično i skandalozno da se ista javljaju u senci ideala racionalnosti i pravde.

Pri tome, neophodno je uzeti u razmatranje i trujuću magiju zablude, bilo da je njeno polje delovanja religijsko ili svetovno; ova magija može čak pokoriti i superiornog čoveka; *errare humanum est*. Bez sumnje, „cilj opravdava sredstva“; ali pod uslovom da sredstva ne skrnave cilj!

Između ostalog, ono što odlikuje racionalistički duh, jeste retrospektivni, a ne prospektivni kritički smisao; psihoza „civilizacije“ i „napretka“ dovoljno svedoči o tome. Naravno, kritički je smisao, sam po sebi, dobro koje je nezamenjivo, ali on, ipak, zahteva duhovni kontekst koji ga opravdava i daruje mu pravu meru.

Nije iznenađujuće da estetika racionalista priznaje samo umetnost klasične Antike, koja je, zapravo, nadahnula renesansu, a potom svet enciklopedista i Francuske revolucije, i, u velikoj meri, celokupno devetnaesto stoleće. Sada, ta umetnost — koju, uzgred rečeno, Platon uopšte nije cenio — zapanjuje čoveka svojim uparivanjem racionalnosti i senzualne strasti: njena arhitektura ima nešto hladno i oskudno u sebi — u duhovnom smislu — dok su njene skulpture sasvim manjkave u metafizičkoj providnosti, i, samim tim, u kontemplativnoj

dubini.⁵ Ona je sve ono što bi okorelo cerebralan čovek ikada mogao poželeti.

Racionalista može biti u pravu — jer čovek nije zatvoren sistem — kako smo to ranije naglasili. U modernoj filozofiji mogu se sresti ispravni uvidi, uprkos tome što ih njihov opšti kontekst skrnavi i oslabljuje. Stoga, „kategorički imperativ“ ne znači previše u slučaju mislioca koji poriče metafiziku, i zajedno s njom transcendentne uzroke moralnih principa, i koji je sasvim nesvestan činjenice da je unutrašnja moralnost, iznad svega, naša saobraženost sa prirodom Bitka.

Što se tiče ćorsokaka teologije — na koje nevernici imaju pravo da budu osetljivi — moramo se vratiti metafizici da bismo mogli da rasvetlimo osnovu ovog problema. Prividne „besmislenosti“, koje izvesne formulacije uključuju, objašnjene su, iznad svega, pojednostavljujućom i voluntarističkom tendencijom, inherentnom monoteističkoj pobožnosti, iz koje dolazi i apriorno svođenje vrhovnih tajanstava — pripadajućih nadličnom Božanskom Principu — na lični Božanski Princip. To je razlika između *Izvan-Bitka i Bitka*, ili između „*Gottheit-a*“ i „*Gott-a*“ u *ekhartovskom* smislu; ili opet, u vedantskim nazivima: između „vrhovne“ *Brahme (Para-Brahma)* i „ne-vrhovne“ *Brahme (Apara-Brahma)*.

5 U grčkoj umetnosti postoje dve zablude ili dva ograničenja: njeno graditeljstvo izražava umnog čoveka utoliko što pobedonosno nastoji da se suprotstavi devičanskoj Prirodi; njena skulptura zamenjuje čudo duboke lepote i života s jednom manje-više površnom lepotom i mramorom.